

Bokmelding

Sigrun Høgetveit Berg

Reformasjonen

Det Norske Samlaget, Oslo 2017, 182 s.

Charlotte Appel

Dr.phil. 2001.

Lektor ved Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet

chap@cas.au.dk

2017 er 500-året for Martin Luthers berømte teseopslag i Wittenberg, og dette er blevet markeret på mange måder, bl.a. gennem talrige bogudgivelser. Det har derfor været oplagt at lade en bog om netop reformationen udkomme i Det Norske Samlagets serie «Utsyn&Innsikt».

Lad det være sagt straks, at Sigrun Høgetveit Berg har skrevet en glimrende bog, der på blot 164 tekstsider lever helt op til serie-titlen ved at give både indsigt i og udblik over et komplekst og omdiskuteret emne. Det kan ikke have været let at prioritere og skære til, men forfatteren redegør klart og overbevisende for sine overordnede valg, der bl.a. sammenfattes i sætningen: «Denne boka skal handle om reformasjonsprosessane i Noreg – sett inn i ein europeisk kontekst og med regionale djupdykk». Bogen veksler således mellem at se på den europæiske (særligt tyske) udvikling og den norske eller rettere dansk-norske. Kronologisk dækkes mere end hundrede år, med hovedvægt på de centrale reformationsår, ca. 1517–1540, men også på den videre udvikling frem mod fejringen af reformationsjubilæet 1617. Høgetveit Berg vil anlægge et både bredt og langt perspektiv på fænomenet «reformasjon» i tråd med nyere international forskning. Mens kirkehistorikere tidligere var optaget af selve teologien og kirken, og historikere med nationalstatsperspektiv fokuserede på tabet af norsk selvstændighed, vil hun her se på de samlede processer. Samtidig har hun tydeligvis lagt sig på sinde at leve op til Utsyn&Innsikt-seriens hovedformål: «Bøkene skal flette saman realhistorie og forskingshistorie og føre lesaren fram til dagens forskningsfront innanfor emne». Dette lykkes i høj grad, også selvom selve serien – efter denne anmelders mening – er kommet til at fastlægge et format og layout, der på flere måder vanskeliggør opfyldelsen af netop den forskningsintroducerende dagsorden. Til sidst i anmeldelsen vil dette synspunkt blive uddybet.

Bogen er disponeret i seks hovedkapitler foruden en indledning og afslutning. I den korte indledning (kapitel 1) fremlægger Høgetveit Berg de omtalte prioriteringer og pointerer, at Norge i internationalt perspektiv fremstår som en interessant og usædvanlig sag, idet landet blev «det eneste landet i Norden, der protestantisme og ein gryande kamp for nasjonale interesser ikkje hang i hop». Kapitel 2, «Reformasjonen i historieskrivinga», giver en oversigt over de historiografiske hovedlinjer i forhold til den norske reformation. Her tematiseres de to dominerende fagtilgange fra henholdsvis den kirkehistoriske (konfessionelle) side og den national-historiske. Der trækkes linjer helt tilbage fra 1600- og 1700-tallets historieskrivning, over 1800-tallets nationale vending, 1900-tallets materialistiske eller økonomisk-historiske tilgange, og frem til nyere tids kulturelle vending. Oversigten er veldisponeret, og centrale navne, der løbende dukker op i bogen, bl.a. Øystein Rian, Steinar Imsen og Tarald Rasmussen, bliver her præsenteret. Til gengæld bliver der ikke plads til, at denne norske forskningshistorie sættes ind i et bredere internationalt perspektiv.

Herefter rettes fokus mod det historiske forløb. Kapitel 3 gennemgår «Mellemlalderbakgrunnen», primært i europæisk kontekst, men med et afsluttende afsnit om «Noreg: tilstadeverande kyrkje, svak elite». Kapitel 4, «Luther og reformasjonsutbrotet», er en relativt klassisk gennemgang af hovedforløbet af den tidlige tyske reformation med klar fokus på Luther. Teksten er kronologisk fremadskridende, men overvejende tematisk disponeret (fx «det trykte ordet på tysk» og «Luther og 'dei andre'»). Med kapitel 5, «Kristian III og reformasjonsinnføringa», flyttes scenen til Danmark og Norge, med særlig vægt på den diskussion af Norges-paragraffen (fuldt citat s. 82), der har fyldt så meget i norsk historiografi. Her redegøres fint for begivenhedsforløbet, de centrale aktstykker og de forskellige positioner i debatten, herunder diskussionen af ærkebiskop Olav Engelbrektssons rolle. I kapitel 6, «Europa etter Luther», gives et overblik over den videre udvikling i forskellige europæiske lande, herunder (for første gang) også England, med et afsluttende afsnit om «Nytt konfessionelt landskap i Europa».

I kapitel 7, «Norsk reformasjonshundreår», som er bogens markant længste (40 sider), slår Høgetveit Berg først fast, at det var «brå overtaking, sein iverksetjing». Her gennemgår hun udviklingen inden for norsk kirke, samfund, forvaltning m.m., og i stil med de forrige kapitler refererer hun løbende til diskussionerne omkring brud og kontinuitet. Hun giver en række illustrative eksempler på, hvordan de praktiske vilkår satte rammer for, hvad der var muligt (fx det totale fravær af protestantisk uddannede præster de første mange år), og tegner et nuanceret billede af de nye bisper ved at skildre en række centrale skikkelser (Geble Pedersson, Torbjørn Bratt) over flere sider. Blandt andre emner, der behandles nærmere, er den videre konfessionelle afgrænsning over for både det katolske og det reformerte.

I det afsluttende kapitel 8 om «Den mangetydige reformasjonen» samler Høgetveit Berg op på nogle af de hovedpositioner, der hidtil er præsenteret, samtidig med at hun anviser veje for ny forskning, herunder studier inspireret af Reinhard Kosellecks begrebshistoriske tilgang (begrebet «kyrkje» nævnes som lovende eksempel).

På den begrænsede plads har Sigrun Høgetveit Berg leveret en veldisponeret, velargumenteret og velskrevet oversigt, der giver fx historiestuderende en første introduktion til reformationen som historisk fænomen og som forskningsfelt. At de to ting ikke kan skilles

ad, er netop reformationshistorien et tydeligt eksempel på. Det lykkes på fornem vis Høge-
tveit Berg at karakterisere og forklare hovedpositioner i den norske historiografi og sam-
tidig pege på mange af de felter og problemstillinger, der inviterer til ny forskning. Fx
argumenterer hun for, at Norge på mange måder ikke kan betegnes som «periferi», fordi
den dansk-norske reformation blev til i tæt samarbejde med Luther og Bugenhagen i Wit-
tenberg, men at der samtidig var så umådelig store regionale forskelle i Norge, at det kalder
på helt nye studier af lokal praksis. Forfatteren har dermed løst den stillede opgave på
bedste vis. Og ud over norske studerende vil også etablerede historikere og reformations-
forskere i andre lande, ikke mindst i det øvrige Norden, være oplagte som målgruppe.

Den lille bog om *Reformasjonen* er som andre i serien «Utsyn&Innsikt» udformet med
tanke på, at den skal bruges som indgang til videre studier. Jeg vil dog gerne problemati-
sere navnlig ét grundlæggende valg fra seriens tilrettelæggere, nemlig fravalget af fodnoter.
Bogen opererer kun med de stadig mere udbredte parenteser med blot forfatternavn og
årstal. Det resulterer for det første i mange meningsløse og næsten ufrivilligt komiske hen-
visninger til den samtidige litteratur (Luther 1980: 387, 389). Her ville en fodnote kunne
have fortalt præcis hvilket Lutherskrift, der var tale om, hvilket år det var skrevet i – og så
derudover naturligvis hvilken nyere udgave der var benyttet. For det andet bliver forfat-
ternavne og -identiteter sløret og skjult. Når der fx står (Hjelde i Luther 1979b, s. 57), så
har man som udenforstående eller nybegynder kun et efternavn, men ikke noget fornavn
eller andre oplysninger. Og netop i dette tværfaglige felt, ville det have været yderst rele-
vant mange steder at vide, om forskerne var teologer, historikere eller noget tredje. Noget
sådan kan fodnoter bruges til på fleksibel vis. En tredje forspildt mulighed handler om,
at fodnoter netop kan udnyttes til at positionere og perspektivere, uden at linjen eller den
røde tråd i hovedteksten brydes. Et helt afsnit om international reformationsforskning ville
det ikke være rimeligt at forlange i en bog som denne. Men nu lukker den norske histo-
rieskrivning sig (i kap. 2) helt unødvendigt om sig selv. Her kunne hovedfortællingen om
positioner i norsk historieskrivning være sat i relation til international forskning, herunder
den danske, på relevante steder. Undervejs omtales nok et centralt navn som professor
Thomas Kaufmann fra Göttingen, der har fostret det meget benyttede begreb «konfessi-
onskultur». Men på den pågældende side må læseren nøjes med et «(Ingesman 2014b)»,
fordi Kaufmann præsenteres derigennem – og i bibliografien optræder kun en enkelt titel
af Kaufmann, nemlig hans bog om jøderne, fordi netop denne refereres direkte, mens ingen
af Kaufmanns vigtige udgivelser om konfessionskultur medtages. Heinz Schilling, der er
en af fædrene til konfessionaliseringsbegrebet og som senest har skrevet en af de vigtigste
Lutherbiografier, er ikke til at finde i bibliografien overhovedet, selvom han omtales i brød-
teksten (s. 110). Her kunne blot nogle få fodnoter have vist den interesserede læser videre.
Som en sidste og fjerde ting kan det nævnes, at der også lettere kunne være perspektive-
ret til andre relevante aspekter og måske især faglige tilgange, hvis fodnoter havde været
en mulighed. Med forfatterens tydelige interesse for en bredere og mere kulturhistorisk
tilgang, må det undre, at der næsten intet skrives om reformationens materielle aspekter,
fx i forhold til kirkerummet (og dermed kunsthistorien) eller mere om de mange skrifter,
stilet mod lægmænd (og dermed litteraturhistorien). Eksempelvis har den danske littera-
turhistoriker Pil Dahlerup publiceret vigtig forskning om den litteratur, der blev skrevet
før, under og efter reformationen, og som blev brugt og læst i såvel Danmark som Norge.

Uanset disse indvendinger, der primært retter sig mod nogle redaktionelle valg, kan jeg på det varmeste anbefale Sigrun Høgetveit Bergs bog som indføring til «Reformasjonen», både for alle i Norge, der har lyst til at få viden om dette fascinerende og væsentlige emne, og for alle uden for Norge, der på denne måde kan få en klar og kvalificeret introduktion til forskningspositioner og ny litteratur inden for norsk reformationsforskning.